

Darko Dundović

ILEGALNI PROMET I TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Uvod

Kriminalitet glede problematike droga na svjetskoj razini predstavlja teško rješiv problem koji unatoč naporima međunarodne zajednice, vladinih i nevladinih institucija, ostavlja nesagledive posljedice kako na nacionalnoj, tako i na međunarodnoj razini.

Napori međunarodne zajednice u cilju suzbijanja ovog problema započinju donošenjem Međunarodne konvencije o opijumu, potpisane u Hagu, 28. siječnja 1912. godine. Rastući problem utjecao je na brzinu donošenja i potpisivanja niza Konvencija i Protokola od kojih su najznačajnije:

- Jedinstvena konvencija o opojnim drogama iz 1961. godine (potpisalo 149 država)
- Protokol o izmjenama i dopunama Jedinstvene konvencije o opojnim drogama iz 1961. godine, potpisan 1972. godine (potpisalo 20 država)
- Konvencija o psihotropnim tvarima iz 1971. godine (potpisale 133 države)
- Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima iz 1988. godine (potpisalo do 1. studenog 1995. godine 119 država)

Usklađivanje zakona, poticanje svih vidova međudržavne i druge suradnje u borbi protiv krijumčarenja droga, ukazuje da međunarodna zajednica ovom problemu pristupa krajnje ozbiljno. Upravo u tom cilju od 8. do 10. lipnja 1998. godine u New York-u održana je *Posebna 20. sjednica Opće skupštine UN-a* (Sačić, 1998) *kojom prilikom su se nacionalni politički čelnici, odnosno predstavnici država članica UN-a, po prvi puta do sada sastali da u cilju zajedničke borbe protiv nezakonite trgovine, preprodaje i zlouporabe droge, suglasno:*

- 1. utvrde prvu istinski globalnu strategiju za kontrolu droga,*
- 2. zaključe prvi međunarodni sporazum o smanjenju potražnje droga,*
- 3. postave cilj znatnog smanjenja i konačnog iskorjenjivanja nedopuštenog uzgoja opijuma, koke i drugih narkotičkih usjeva u slijedećih 10 godina,*
- 4. pronađu optimalna rješenja problema u svezi zlouporabe amfetamina i stimulansa,*
- 5. utvrde programe jačanja i usklađivanja nacionalnih zakonodavstava glede kriminalizacije “pranja novca”, izručenja preprodavača i krijumčara droga i razmjeni podataka o kartelima i drugim vrstama i pripadnicima zločinačkih organizacija.*

Nakon zasjedanja, predstavnici država članica UN-a usvojili su tri Rezolucije kojima su prihvaćeni temeljni dokumenti nove globalne strategije za borbu protiv droga u predstojećem desetljeću, slijedećeg nazivlja:

- 1. Politička deklaracija,*
- 2. Deklaracija o vodećim načelima za smanjenje potražnje droge,*
- 3. Mjere jačanja međunarodne suradnje na suzbijanju svjetskog problema droga, s akcijskim planovima djelovanja za suzbijanje:*
  - a) proizvodnje, trgovine i zlouporabe amfetaminskih stimulansa i njihovih prekursora,*
  - b) kontrola prometa prekursora,*
  - c) mjere za osnaživanje suradnje u pravosuđu,*
  - d) suzbijanje “pranja novca”,*

e) iskorjenjivanje nezakonitog uzgoja narkotičkih plodova i alternativni razvoj.

Prijedlozi ovih dokumenata usvojeni su na radnoj sjednici Komisije za opojne droge Gospodarskog i Socijalnog Vijeća (ECO/SOC) UN-a u Beču, sredinom ožujka 1998. godine iako nemaju pravno obvezujući karakter, oni su za sve države Svijeta, poglavito za članice UN-a, dakle i za Republiku Hrvatsku, iznimno visoka moralna obveza koju su konsenzusom preuzele sve države, iz čega proizlazi i garancija njihove provedbe.

Kao što je već navedeno, između ostalih prihvaćenih temeljnih dokumenata nove globalne strategije za borbu protiv droga u predstojećem desetljeću, prihvaćena je i Politička deklaracija :

a) do 2003. godine, države članice UN-a, trebaju ispuniti slijedeće obveze:

- donijeti ili ojačati nacionalnu strategiju za suzbijanje zlouporabe droga;*
- ojačati nacionalno zakonodavstvo, te predvidjeti mjere za sprečavanje nezakonite proizvodnje, trgovine i uporabe amfetaminskih stimulansa i njihovih prekursora;*
- donijeti zakone koji će sankcionirati i onemogućiti pranje novca;*
- poboljšati multilateralnu, regionalnu i bilateralnu suradnju nadležnih institucija za suzbijanje organiziranog kriminala i poslova u svezi trgovine drogama, te suradnju u pravosuđu;*

b) do 2008. godine, države članice UN-a se obvezuju:

- postići znatne rezultate u smanjenju potražnje za drogama;*
- eliminirati ili znatno uništiti nezakonitu proizvodnju i trgovinu psihotropnih supstanci;*
- uništiti ili postići značajne rezultate u iskorjenjivanju plantaža koke, kanabisa i opijumskog maka.*

Većinu ovih obveza Republika Hrvatska već je ispunila, međutim Ministarstvo unutarnjih poslova ima temeljnu zadaću suzbijanja ponude droga što čini s jedne

strane tzv. “uličnom redukcijom” uz sudjelovanje širokog kruga djelatnika Ministarstva unutarnjih poslova, a sa druge strane presijecanjem međunarodnih krijumčarskih kanala ili suzbijanjem proizvodnje droga (kanabis ili sintetičke droge).

Dakako, dio zadaća Ministarstva unutarnjih poslova odnosi se i na smanjenje potražnje za svim ilegalnim drogama, a što se provodi putem preventivnih djelatnosti, prvenstveno korištenjem raznih medija, gdje se ukazuje na štetnost droga i na posljedice koje nastaju njihovim uzimanjem.

I. Zloupotreba droga-obim i raširenost pojave

Ova prosudba temelji se na godišnjim upitnicima koje UNDCP-u (Sačić, 1998.) dostavljaju državna nacionalna tijela za borbu protiv zloupotreba droga, kao i na izvješćima i prosudbama misija UNDCP-a, no moraju se uzeti s oprezom, jer sve države članice UN-a svoja nacionalna izvješća nisu dostavila UNDCP-u, a u procjenu broja korisnika droga ulaze svi konzumenti koji su zadnjih 12 mjeseci barem jednom konzumirali bio koju od zabranjenih vrsta droge.

Temeljem tako prikupljenih i statistički obrađenih podataka, sastavljena je preliminarna prosudba broja korisnika zabranjenih droga, iz koje je vidljivo da:

- *heroin i ostale droge opijatskog tipa godišnje koristi oko 8 milijuna osoba, ili 0,14% svjetske populacije;*
- *kokain i sve ostale koka derivate iz koka lišća godišnje koristi oko 13,3 milijuna osoba, ili 0,23% svjetske populacije;*
- *kanabis godišnje koristi oko 141,2 milijuna osoba, ili 2,45% svjetske populacije;*
- *halucinogena sredstva (LSD, mescaline, psilocybin) godišnje koristi oko 25,5 milijuna osoba, ili 0,44% svjetske populacije;*
- *amfetamine, tipa stimulanski godišnje koristi oko 30,2 milijuna osoba, ili 0,52% svjetske populacije.*

Dakle, godišnje se oko 218 milijuna osoba, barem jednom u posljednjih 12 mjeseci koristilo nekom vrstom zabranjenih droga, a kad bi se tom broju osoba pridodali konzumenti sedativa i barbiturata (depresanata) ta grupacija žrtava narko mafije bi bila znatno veća.

Globalni porast broja korisnika heroina zabilježen je u Aziji te Zapadnoj i Istočnoj Europi, ali i u dijelovima Afrike, Sjeverne i Latinske Amerike. Godišnja rasprostranjenost korištenja heroina procjenjuje se na 0,2% njenog stanovništva, što je više od svjetske godišnje rasprostranjenosti, koja iznosi, kao što je već rečeno, 0,14% svjetske populacije.

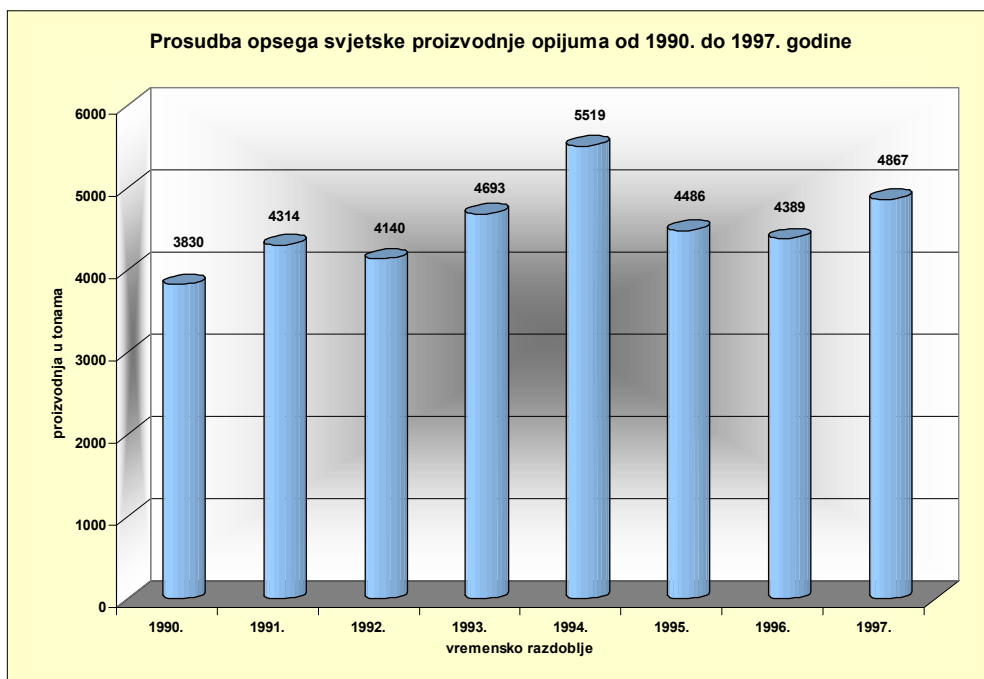
Najveće tržište kokainom nalazi se na području Sjeverne Amerike, od čega su godišnji prihodi kokainske narkomafije samo u SAD-u (prema podacima Vladinih tijela SAD-a) najmanje 30 milijardi dolara. Godišnja rasprostranjenost korištenja kokaina u Sjevernoj Americi procjenjuje se na 1,7% stanovnika, dočim u Zapadnoj Europi ta je procjena određena sa 0,35% njenog stanovništva, u Južnoj Americi 1,2% njenog stanovništva.

Zloupotreba kanabisa je daleko rasprostranjeniji globalni fenomen od zloupotrebe kokaina i heroina, a sadržaj prosudbe govori da proizvode kanabisa koristi 2,4% svjetskog stanovništva. Rijetke europske države pribjegle su posebnim mjerama za suzbijanje zloupotrebe droga, od kojih je Nizozemska izgradila strategiju za suzbijanje zloupotrebe droga, koja ima za cilj spriječiti i ograničiti štete koje korištenje droga nanosi pojedincu i društvu uopće, stoga razlikuje zabranjene droge, temeljem zdravstvenih rizika od korištenja, na “lakše” i “teže” jer nastoje odvojiti i onemogućiti kontakt korisnika lakih droga sa korisnicima i preprodavačima teških droga, te se na taj način provodi različita kaznenopravna politika prema prekršiteljima zakona. Pod pojmom “lakše” droge podrazumijeva se proizvod kanabisa – marihuana, čije korištenje se ne smatra zabranjenim i kažnjivim. Ipak, kupovanje i prodaja te vrste droge, zakonski nije dozvoljena, izuzev kupoprodaje u posebnim tzv. “coffee shopovima” (posebna vrsta “kafića”) samo ukoliko su ispunjeni zakonom propisani uvjeti, primjerice, punoljetnost kupca i ograničena količina

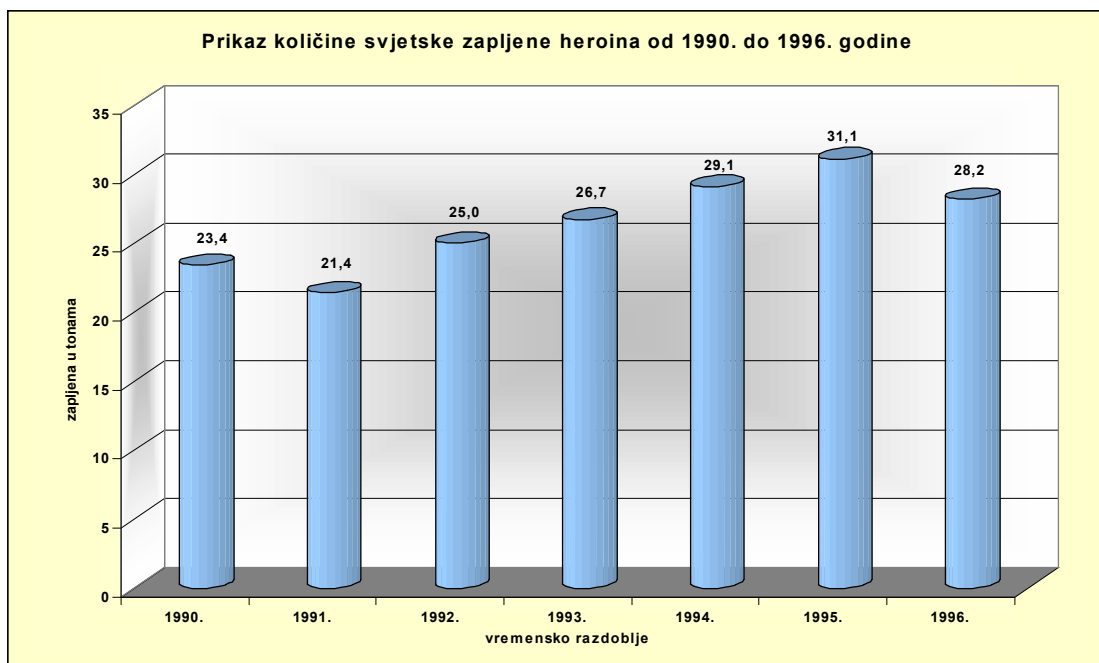
jednokratne prodaje do 5 grama marihuane, zabrane prodaje “teških” droga, zabrana narušavanja javnog reda i mira u ili oko tih prostora, te zabrana promidžbe korištenja droga. U protivnom, ostvarena su obilježja prekršaja ili kaznenog djela, što, između ostalog, ovisi i o količini “lakše” ili “teže” droge koja se posjeduje, posjeduje za osobnu uporabu, preprodaje, krijumčari (uvozi ili izvozi), transportira, proizvodi ili skladišti.

Prema tome, sasvim su pogrešna tumačenja da su u Nizozemskoj legalizirane lake droge, već se u stvarnosti radi tek o djelomičnoj dekriminalizaciji kupnje i prodaje marihuane, pod pretpostavkom ispunjenja točno određenih zakonskih uvjeta (dobnih, prostornih, količinskih i drugih), jer bi se u protivnom radilo o zabranjenom i kažnjivom ponašanju. No, samo korištenje droga ne smatra se kažnjivom radnjom za konzumenta, kao, uostalom, ni u drugim europskim državama (npr. u Njemačkoj, V. Britaniji i dr.).

Sukladno prosudbi UNDCP-a od ukupne količine proizvedenog opijuma u svijetu, za proizvodnju heroina koristi se najviše do 70% te droge (za proizvodnju heroina opijum se koristi u omjeru 10:1 u korist opijuma), dakle proračuni ukazuju da se od 3.300 tona opijuma godišnje proizvede 330 tona heroina. Prosječne godišnje zapljene kreću se do najviše 31,5 tona ili oko 10% od ukupno proizvedene količine heroina, što znači da je na svjetskom narko tržištu dostupno godišnje do 300 tona heroina visoke čistoće. Grafički prikaz (UNDCP,1998) u nastavku prikazuje opseg svjetske proizvodnje opijuma od 1990. do 1997. godine

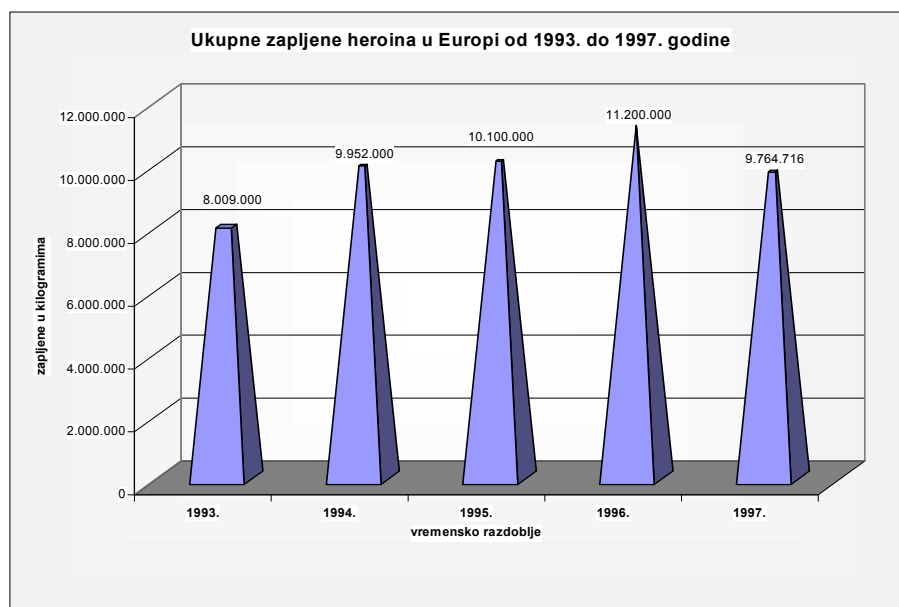

Količina zaplijenjenog heroina u svijetu kontinuirano raste što je i razvidno iz slijedećeg grafičkog prikaza (UNDCP,1998).

Od ukupnih količina zaplijenjenog heroina, gotovo 40% zaplijenjeno je na području europskih država, 24-30% u Jugozapadnoj Aziji (Pakistan, Iran i Afganistan), 19% u Jugoistočnoj Aziji (u Kini oko 12%), u Sjevernoj i Južnoj Americi oko 7% (samo u SAD-u oko 6%). Heroin koji se nudi na europskom narko tržištu u najvećoj količini proizveden je iz afganistanskog opijuma, a putem kroz Pakistan, Iran, Tursku i uobičajenim putem tzv. "Balkanske rute" (sjevernim, tradicionalnim i južnim pravcem) pristiže do europskog narko tržišta. Upravo na tim pravcima ostvareno je od 70-90% ukupnih količina zaplijenjenog heroina u Europi. Heroinsko narko tržište u Sjevernoj Americi snabdijeva se pretežito iz država Jugoistočne Azije, Maynmar (Burma), Laosa, Tajlanda, Vijetnama, Kambodže, Kine, ali i Meksika i Kolumbije.

Iako podaci Interpola koji se temelje na izvješćima zemalja članica, ukazuju na sveukupni pad zapljenjene količine heroina u Europi, u odnosu na prijašnje godine, prosuđuje se da je Europa najprofitabilnije narko tržište, i jedno od najvećih i najstabilnijih "tržišta" za heroin, što je i razvidno iz naredne tabele.

Svakako treba pripomenuti da osim heroina, značajan dio ilegalnog narko tržišta droga u Europi zauzimaju i droge kao što su kokain, amfetamini i produkti cannabisa, čija je zlouporaba nedvojbeno najrasprostranjenija u Europi.

II. Međunarodni kriminogeni čimbenici koji utječu na organizirano krijumčarenje i ilegalnu trgovinu drogama

Opće je uvjerenje da i uznemirujavajuća politička situacija u pojedinim regijama u svijetu čini mnoge zemlje u većoj mjeri osjetljivijima i izloženijima pojavi ilegalne proizvodnje, krijumčarenju, i zlouporabi droga.

Mogućnost stjecanja brze i velike dobiti proizvodnjom, krijumčarenjem i preprodajom droga, uvjetovalo je da se međunarodni organizirani kriminal sve više počinje baviti ovom vrstom kriminaliteta, poglavito zato što otkrivanje i dokazivanje ove vrste kriminalne djelatnosti iziskuje izuzetne napore policije i zahtjeva stalnu i učinkovitu suradnju na međunarodnoj razini.

Krijumčarenje velikih količina droga samo je početni korak u stjecanju velike financijske dobiti, a da bi se ona ostvarila, potrebno je organizirati transport od zemlje proizvođača droge do zemlje korisnika gdje će se organizirati distribucija krijumčarene droge i ulična preprodaja kojom se, u pravilu, i ostvaruje najveća ilegalna zarada.

Mnoštvo je teorija koje pokušavaju objasniti čimbenike koji pogoduju pojavi kriminaliteta vezanim uz drogu. U većoj ili manjoj mjeri, opći međunarodni odnosi, ukidanje međudržavnih graničnih kontrola, slobodan promet roba, olakšavaju krijumčarenja droga na međunarodnoj razini. S druge strane interes za drogama na svjetskom tržištu je sve veći.

Nedvojbeno je da je organizirani kriminal pronašao dva osnovna razloga poradi kojih sve više svoju aktivnost usmjerava na krijumčarenje i preprodaju ilegalnih droga, a to su velika i brza zarada novca, uz snošljivu razinu rizičnosti.

Namjerno je spomenut novac kao sredstvo plaćanja jer se, osim u iznimnim slučajevima, droga u uličnoj preprodaji prodaje isključivo za novac.

Iako nema točnih podataka o financijskoj dobiti ostvarenoj krijumčarenjem i preprodajom droga, ona je očigledno ogromna, jer se množi ulaganjem u legalne gospodarske i financijske tokove. UNDCP procjenjuje da se radi o 500 milijardi američkih dolara godišnje (oko 8% ukupne svjetske trgovine), što premašuje ukupan bruto nacionalni proizvod većine zemalja. Dio tog kapitala potječe od protuzakonite proizvodnje i ilegalne preprodaje droga u cijelome svijetu, a jedan dio se odnosi na njegove plodove jer su kriminalne organizacije dio dobiti uspjele uložiti u legalno gospodarstvo.

Primjera radi, 1997. godine je ukupna dobit kompanije GM- General Motors iznosila 6,7 milijardi američkih dolara, a u njoj je uposleno 608 tisuća osoba.

Motivacija međunarodnih kriminalnih organizacija vezanih uz drogu je uglavnom maksimalna dobit. Trgovina drogom donosi dobit koja se jednim dijelom ulaže u razvoj kriminalne djelatnosti, dok se, kao što je već rečeno, drugi dio pokušava na razne načine uložiti u legalno gospodarstvo. Otkrivanje i oduzimanje dobiti stečene kriminalitetom vezanim uz drogu ili drugim aktivnostima organiziranog kriminala omogućava da se taj krug razbije, jer se onima koji upravljaju operacijama preprodaje i njihovim organizacijama oduzima ono što ih pokreće - novac. Do sada je pljenidba droge, pa čak i u velikim količinama, nanijela tek ograničenu štetu preprodavačima droge, jer su te gubitke ubrzo nadoknadili još većim pošiljkama. Nasuprot tome, zapljena imovine i novca kriminalaca podriva njihovu sposobnost da organiziraju i održavaju svoje operacije kao i mogućnost da potkupljuju - drugim riječima, razara samu osnovu njihove moći. To je često jedini način da se unište kriminalne organizacije i operacije koje one razvijaju. Nadalje, u nekim bi se zemljama novac zaplijenjen od preprodavača droga mogao koristiti za borbu protiv

droga, za financiranje projekata za sprečavanje zlouporabe droga, jačanje redarstvenih vlasti angažiranih u borbi protiv droga, te unapređivanje programa za zamjenske usjeve i alternativni razvoj. To bi osnažilo borbu protiv organiziranog kriminala, i proizvodnje i preprodaje droge, čime bi se razbio začarani krug kojim putuje droga.

Novac i financijske operacije najranjivije su mjesto sudionika kriminalnih djelatnosti. Budući je većina kriminalnih organizacija podijelila poslove unutar organizacije, osiguravajući konspirativnost na način da se pojedini članovi međusobno ni ne poznaju, obično je nemoguće uspostaviti vezu između zaplijenjene pošiljke droge i stvarnih organizatora krijumčarenja.

Međunarodna zajednica počela je stoga ustanovljavati pravna sredstva i postupke za otkrivanje i suzbijanje pranja novca; kako je pranje novca od međunarodnog značaja, na tom je zadatku potrebna sveobuhvatna i učinkovita stalna suradnja. Osim toga, nijedna se zemlja, velika ili mala, bogata ili siromašna, opremljena sofisticiranim aparatom za borbu protiv pranja novca ili ne, ne može smatrati imunom od aktivnosti pranja novca. Lanac je toliko jak koliko je jaka njegova najslabija karika, te će djelotvornost svjetskih mehanizama za borbu protiv pranja novca ovisiti o tome da li u njoj postoje praznine, kao što su nedovoljno strogi ili nepostojeći propisi, ili trgovački zakoni koji omogućavaju pranje novca u pojedinim zemljama.

Međunarodna reakcija na problem pranja novca prijeko je potrebna jer su količine novca koje "prometuju" u tim operacijama ogromne i mogu poremetiti ili destabilizirati financijska tržišta i tako ugroziti ekonomske, političke i društvene osnove gospodarski slabijih država, naročito onih koje tek razvijaju tržišno gospodarstvo, a u krajnjoj liniji mogu ugroziti i demokratski poredak. Kad se novac stečen trgovinom droge infiltrira u normalne gospodarske tijekove, korupcija u društvu raste. Ako se velike količine tako zarađenog novca koriste za investicije u određeni industrijski ili komercijalni sektor, drugi dijelovi tog sektora neće moći izdržati konkurenciju i nestati će ili će, da bi preživjeli, morati preći na sličnu

kriminalnu praksu. Ta će se “zaraza” postepeno proširiti na cjelokupno gospodarstvo, a posljedice će snositi politički i društveni život zemlje.

III. Indikatori za uočavanje djelovanja organiziranog kriminaliteta u svezi droga

Svaka tajna kriminalna organizacija nastoji što je moguće u većoj mjeri prikriti svoju unutarnju hijerarhiju. Bez obzira na tajnost, posrednim metodama može se zaključiti da je ona izuzetno dobro organizirana. Od proizvodnje, prerade, pakiranja, skrivanja, krijumčarenja, preprodaje, do pranja novaca, sve ukazuje da mora postajati organiziranost u svim segmentima. Poglavito zato što su sve navedene aktivnosti ilegalne, što znači da postoji mnoštvo “zapreka” kod ostvarivanja svake spomenute aktivnosti. Dosadašnje opsežnije međunarodne kriminalističke obrade, potvrdile su ove navode.

Razvidno je da u međunarodnim krijumčarskim organizacijama postoji jasna hijerarhijska odgovornost za pojedini dio posla, od proizvodnje do ulične preprodaje. Svaki pripadnik kriminalne organizacije, ovisno o obrazovanju, položaju unutar kriminogenih sredina, mogućnošću utjecaja na državna i druga tijela, sposobnostima pri izvršenju kaznenih djela i drugo, izvršava konkretne zadaće u kriminalnoj organizaciji. Neupitno je da ovaj dio organiziranog kriminaliteta ima međunarodni značaj.

Sukladno tome, međunarodne kriminalne organizacije imaju svoje dijelove u mnogim državama, tako ovu problematiku mi u našoj zemlji ne možemo sagledati izvan koncepta globalnog, svjetskog problema.

IV. Ilegalni promet i trgovina opojnim drogama u Hrvatskoj

Zemljopisna pozicija Republike Hrvatske - srednjoeuropske zemlje s 4.760.000 stanovnika - odlučujuće određuje njene ekonomske, prometne, kulturne i druge veze s Europom.

Ta činjenica, po prirodi stvari, od početka hrvatske državne neovisnosti i suverenosti 1990. godine, upućivala je Hrvatsku na bilateralne kontakte i raznovrsne oblike regionalne i multilateralne suradnje. U tim kontaktima značajno mjesto ima i Ministarstvo unutarnjih poslova koje je s policijama dvadesetak zemalja potpisalo raznovrsne bilateralne ugovore o suradnji, posebice na području prevencije, otkrivanja i sprječavanja međunarodnog terorizma i suzbijanja zlouporaba droga. Republika Hrvatska je od 1992. godine članica Interpola.

Ministarstvo unutarnjih poslova se u potpunosti zauzelo za strategiju suprotstavljanja posebice organiziranom, gospodarskom i kriminalitetu droga, koja se temelji na međudržavnoj suradnji, ali, obzirom na multidimenzionalnost problema, svjesni smo da su za uspješnost neophodni i posebni programi koordiniranih akcija regionalnih i specijaliziranih međunarodnih institucija. Takvi programi najviše će pridonijeti uspješnom suzbijanju svih oblika sofisticiranog kriminaliteta, a posebice onog transnacionalnog karaktera.

Zlouporaba droga zapaža se u Hrvatskoj od 70-tih godina kada se pretežito konzumiraju proizvodi konoplje tipa droga, međutim, ozbiljniji se problemi uočavaju 80-tih godina s pojavom heroina na ilegalnom narko tržištu.

Međutim, zlouporaba droga u Hrvatskoj tijekom posljednjih nekoliko godina poprima obilježja sve opasnije socijalne i sigurnosne pojave, koju obilježava pojačani interes za droge, raznolika ponuda svih vrsta droga, uzgoj konoplje tipa droga i znakovit sekundarni kriminalitet potrošača droga.

Danas se u Hrvatskoj, kao i prethodnih godina, uglavnom konzumiraju proizvodi konoplje tipa droga, lišće konoplje tipa droga koje potječe uglavnom od domaćeg uzgoja, i heroin, ali posljednjih godina pojačan je interes, naročito mlađe populacije potrošača droga, za sintetičke droge, poglavito derivate amfetamina (Ecstasy).

Hrvatska se suočava s kriminalnim djelatnostima međunarodnih kriminalnih organizacija koje se bave krijumčarenjem droga. Rečeni problem je posebno složen poradi zemljopisnog položaja naše zemlje, koji predstavlja najkraću cestovnu vezu od zemalja proizvođača opojnih droga do zemalja potrošača. Otvaranjem graničnog prijelaza "Bajakovo" i drugih graničnih prijelaza prema SR Jugoslaviji, krijumčari heroina ponovo će uspostaviti tzv. "balkansku rutu", te je za očekivati da će u rečenim kriminalnim djelatnostima, sudjelovati hrvatski državljani koji će dio krijumčarene droge pohranjivati u Hrvatskoj poradi daljnje preprodaje na ilegalnom narko tržištu.

Liberalizacija graničnog prometa kao sastavni dio integralnog procesa u Europi, stalna turistička i pomorska orijentacija Hrvatske, nazočnost hrvatskih građana u zemljama proizvođačima droga, kulturne, prijateljske, rodbinske, poslovne i druge veze građana Hrvatske sa građanima drugih zemalja koje imaju značajnu proizvodnju i potrošnju droga, bitno utječu na dostupnost svih vrsta droga u Hrvatskoj.

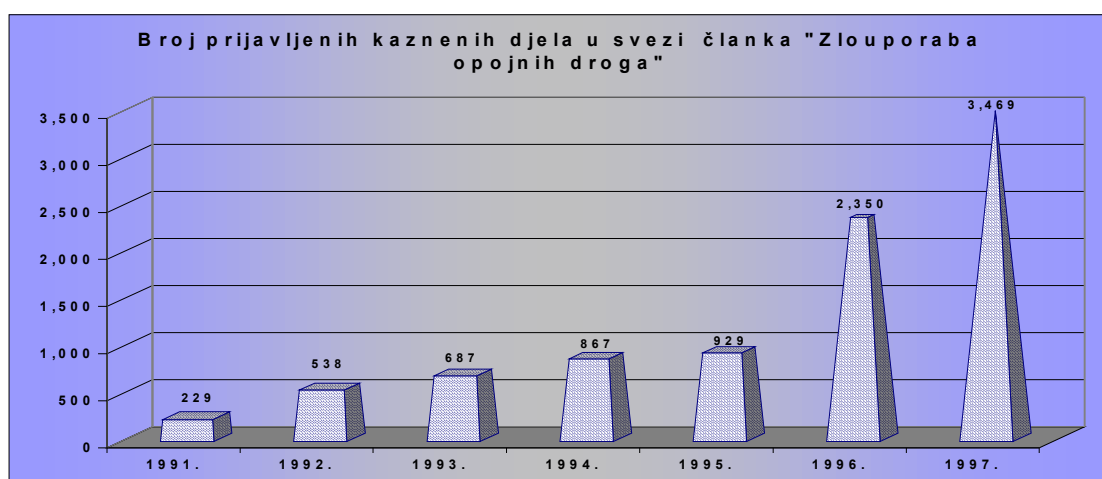
U Hrvatskoj, kako smo već istaknuli, najviše se konzumiraju produkti kanabisa i to uglavnom marihuana koja potječe od domaćeg uzgoja, na što ukazuju i pronađene ilegalne plantaže indijske konoplje u sjeverozapadnom dijelu naše zemlje. Međutim najveći problem je zlouporaba heroina, obzirom na broj ovisnika i posljedice koje zbog uzimanja heroina ima ovisnik, njegova obitelj i društvo u cjelini.

Osim uzgoja indijske konoplje kod nas nije bilo slučajeva veće ilegalne proizvodnje drugih vrsta droga, iz čega proizlazi da se ostale droge krijumčare u našu zemlju. Heroin kojim se snabdijeva područje Hrvatske doprema se "balkanskom rutom" iz Turske preko Makedonije do susjednih zemalja, a zatim se krijumčari u našu zemlju radi daljnje preprodaje. Kokain stiže pomorskim putovima iz Južne

Amerike, a češće u manjim količinama iz zemalja zapadne Europe. Sve popularnije sintetičke droge, poglavito LSD i Ecstasy, uglavnom se dopremaju iz zemalja Zapadne Europe, dok se hašiš u manjim količinama krijumčari u Hrvatsku iz Sjeverne Afrike.

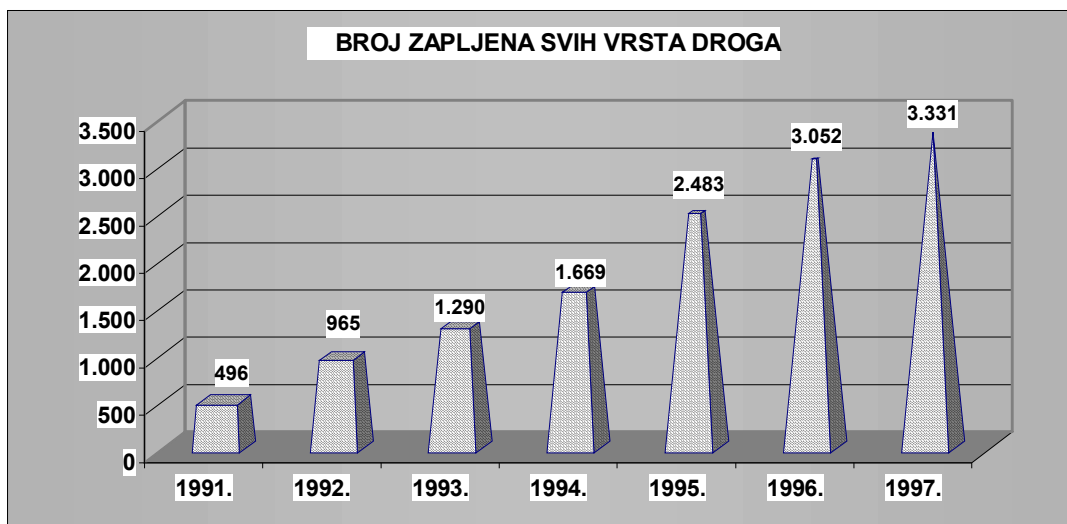
Do sada su djelatnici Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske proveli kriminalističke obrade nad više od 11.000 konzumenata svih vrsta droga. Prosuđuje se da u Republici Hrvatskoj ima 6 do 8 tisuća potrošača tzv. "teških droga".

Kriminalistička je policija 1997. godine otkrila i obradila 3.469 kaznenih djela opisanih u članku "Zloupotrebavanje opojnih droga" ili za 47,6% više nego 1996. godine., za koja su prijavljene 2.623, osobe dok je zbog počinjenih prekršaja prijavljeno 1.924 osoba. Broj prijavljenih kaznenih djela prikazan je u slijedećem grafikonu.

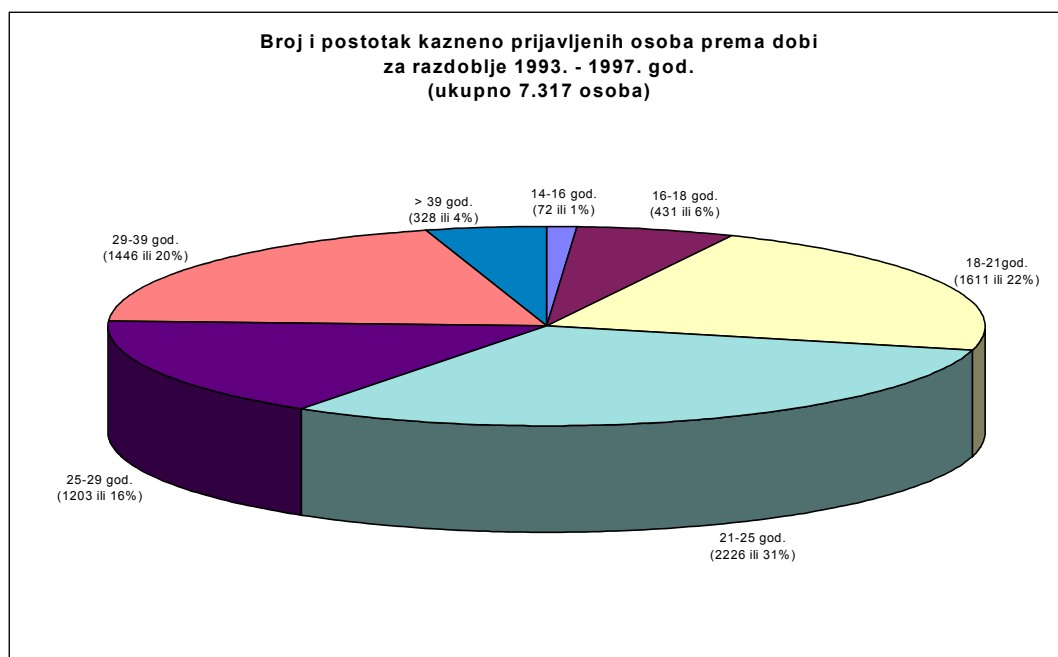

Treba pripomenuti da je 1996. godine došlo do velikog porasta prijavljenih kaznenih djela iz razloga što je došlo do promjene kaznenog zakonodavstva, gdje je svako posjedovanje bilo koje količine i vrste droge kazneno djelo.

Iz grafikona "Broj zapljena", razvidno je da je trend porasta stalan, no ne u toj mjeri kako bi se moglo zaključiti temeljem podataka iz grafikona "Broj prijavljenih kaznenih djela u svezi članka "zloupotrebavanje opojnih droga". Na rastuću opasnost od droga te ujedno i na pojačanu aktivnost kriminalističke policije u suzbijanju problematike droga, ukazuje i činjenica da je 1991. godine zabilježeno 496 zapljena svih vrsta droge, a 1997. godine čak 3.331.

Kao što je razvidno iz slijedećeg grafikona, u razdoblju od 1993.godine do 1997.godine, poradi počinjenja kaznenog djela u svezi problematike droga prijavljeno je sveukupno 7.317 osoba, od čega su 59% osobe u dobi od 16-25 godina.

Rasprostranjenost ove vrste kriminaliteta u Hrvatskoj razvidna je iz slijedeće tabele. Temeljem ovih pokazatelja može se zaključiti da je većina ovog kriminaliteta koncentrirana u županijama s većim gradovima (Zagreb, Split, Rijeka). Treba pripomenuti da brzi razvoj prometnih veza i velike dnevne migracije utječu na sve

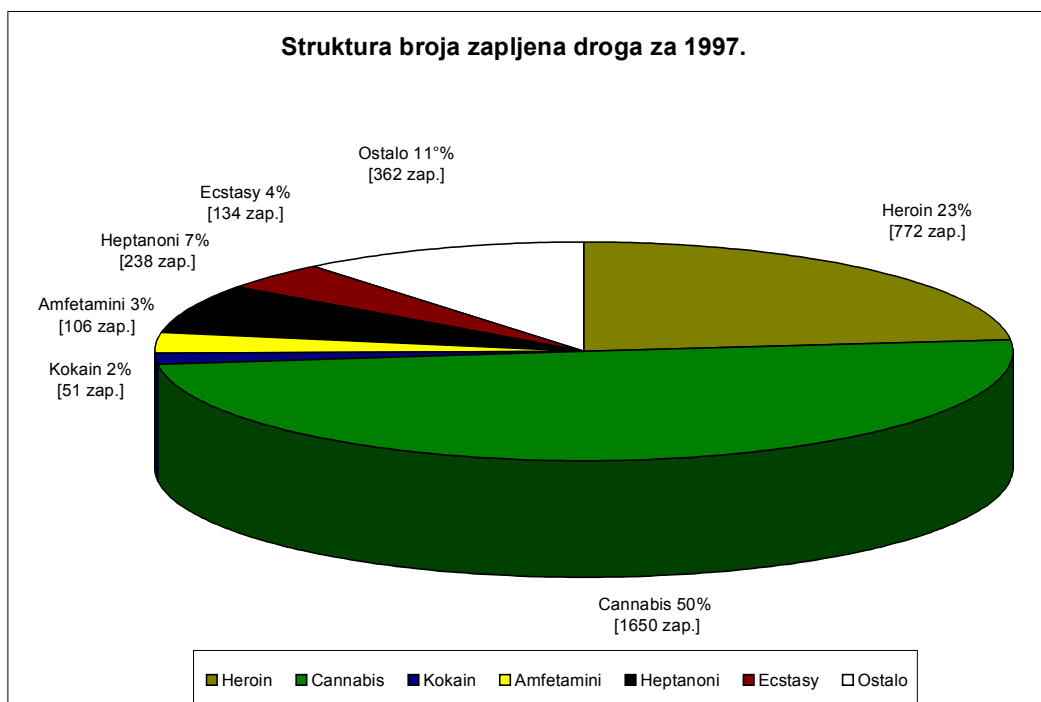

veću pojavu zlouporabe droga i na drugim područjima. Manji gradovi posebno su interesantni preprodavačima droga kao novo “narko tržište” za stvaranje veće dobiti.

**BROJ KAZNENIH DJELA I PRIJAVLJENIH OSOBA U SVEZI ČLANKA
“ZLOUPORABA OPOJNIH DROGA” PO POLICIJSKIM UPRAVAMA**

Policijska Uprava	1995.		1996.		1997.	
	Otkrivena KD	Kazneno prijavljene osobe	Otkrivena KD	Kazneno prijavljene osobe	Otkrivena KD	Kazneno prijavljene osobe
Zagrebačka	116	150	248	359	708	521
Primorsko-goranska	127	108	410	392	440	293
Splitsko-dalmatinska	166	119	490	503	626	578
Osječko-baranjska	26	36	66	73	121	90
Istarska	26	26	417	364	324	264
Zadarska(zadarsko-kninska)	25	42	227	190	285	204
Šibensko-kninska (šibenska)	178	77	121	160	217	175
Dubrovačko-neretvanska	44	54	151	154	255	167
Vukovarsko-srijemska	10	12	52	52	69	41
Međimurska	6	9	11	12	27	25
Varaždinska	68	30	49	48	112	40
Brodsko-posavska	23	23	24	24	45	36
Požeško-slavonska	10	7	22	33	26	27
Bjelovarsko-bilogorska	1	1	32	20	26	14
Virovitičko-podravska	14	13	27	19	33	15
Koprivničko-križevačka	-	-	52	54	48	23
Ličko-senjska	5	5	36	36	10	14
Sisačko-moslavačka	15	15	23	18	39	30
Krapinsko-zagorska	4	6	11	11	30	36
Karlovačka	9	8	16	15	28	30
UKUPNO:	869	741	2350	2537	3469	2623

Raščlambom vrste ukupno zaplijenjene količine droge u 1997. godini (naredni grafik), razvidno je da se u 50% slučajeva zapljena radi o produktima kanabisa koji potiče uglavnom od domaćeg ilegalnog uzgoja. Dosadašnje kriminalističke obrade nisu ukazivale na postojanje kriminalnih organizacija koje bi se bavile velikim ilegalnim uzgojem konoplje tipa droga. Klimatski uvjeti koji pogoduju uzgoju indijske konoplje u Hrvatskoj, pretpostavka su mogućeg većeg organiziranog uzgoja i preprodaje indijske konoplje ne samo za ilegalno tržište u Republici Hrvatskoj, nego i za potrebe ilegalnih tržišta u drugim zemljama.

V.1. Uloga, udio i prosudba stupanja organiziranosti kriminaliteta u svezi droga u Hrvatskoj

Trenutno u Hrvatskoj najveću društvenu opasnost predstavlja zlouporaba heroína. Prosuđuje se da upravo u krijumčarenju te vrste droge postoji najveći stupanj organiziranosti kriminalnih grupa u Hrvatskoj. Kako bi mogli uopće pristupiti ocjeni organiziranosti ove vrste kriminaliteta u Hrvatskoj potrebno je naglasiti da do sada provedene kriminalističke obrade u svezi kaznenih djela “Zlouporebe opojnih droga”, ne ukazuju na postojanje zločinačke organizacije koja bi u sebi sadržavala sva obilježja takvih organizacija u drugim zemljama. Prema radnoj (operativnoj) definiciji organiziranog kriminaliteta (Sačić,1997.) ”Organizirani kriminalitet obuhvaća sustavno pripremana, podjelom posla, planski profesionalno izvršena teška kaznena djela, koja mogu počinuti najmanje tri međusobno povezana sudionika, udružena u kriminalno udruženje, čija je svrha stjecanje i povećanje financijske dobiti i društvene moći, trajnim, tajnim i zajedničkim djelovanjem članova, bez poštivanja međunarodnih granica, korištenjem nasilja, zastrašivanja ili korupcije za osiguranje

svog ilegalnog opstanka odnosno razvoja kriminalne djelatnosti”, razvidno je, iz do sada provedenih kriminalističkih obrada u svezi kriminaliteta droga u Hrvatskoj, da postoje samo neki od elemenata iz ove definicije. Primjereniji naziv bio bi “organizirana grupa”, gdje je stupanj povezanosti i organiziranosti, tajnosti, korištenja nasilja i zastrašivanja manji nego u zločinačkim organizacijama koje zadovoljavaju sve pretpostavke iz “radne definicije” organiziranog kriminaliteta. Također, u čl.89. stavak 22. Kaznenog zakona Republike Hrvatske, “Grupa ljudi”u smislu tog Zakona je “udruženje od najmanje tri osobe koje su povezane radi trajnog ili povremenog činjenja kaznenog djela, pri čemu svaka od tih osoba daje svoj udio u počinjenju kaznenog djela.” Svakako kada to sagledamo šire, dakle na međunarodnoj razini, onda, ako su pripadnici organizirane grupe u Hrvatskoj zajedno ili svaki ponaosob bilo kojom djelatnošću doprinijeli ostvarenju svrhe organiziranog kriminala bilo unas bilo u inozemstvu, trebalo bi ih smatrati osobama koje djelatno pripadaju takvim organizacijama. Također i njihovu ukupnu aktivnost, a ne samo onu koja sadrži obilježja konkretnog kaznenog djela, treba podvesti pod pojam pripadanja kriminalnoj organizaciji u smislu članka 303.

Sukladno prosudbama Ministarstva unutarnjih poslova Hrvatske, prosuđuje se da na području Republike Hrvatske djeluje 229 krijumčara i preprodavača droga, za koje bi se moglo reći da su nositelji ove vrste kriminaliteta. Treba pripomenuti da većina njih ne čini samo kaznena djela u svezi sa zlouporabom droga, već i druga kaznena djela.

Iz naredne tabele razvidna je “teritorijalna rasprostranjenost” ovih osoba na području Hrvatske, što potvrđuje već ranije izloženu tezu da se najviši stupanj organiziranosti ove vrste kriminaliteta nalazi na području županija sa velikim gradskim centrima. Također treba pripomenuti da te osobe, što je utvrđeno stalnom razmjenom operativnih saznanja s drugim državama, čine razna kaznena djela i u drugim zemljama, te tijekom počinjenja tih djela ostvaruju kontakte sa članovima kriminalnih organizacijama iz drugih zemalja, koristeći kasnije te kontakte za organizaciju i počinjenje kaznenih djela u Hrvatskoj. Upravo ta činjenica, uz ostale, potvrđuje da se problematika suzbijanja krijumčarenja i zlouporabe droga u Hrvatskoj mora sagledavati na međunarodnoj razini. Kako podaci iz tabele

predstavljaju isključivo operativna saznanja na dan 1. siječnja 1998. godine, isti se moraju i tumačiti upravo na toj, operativnoj razini.

Policijska uprava	Broj osoba krijumčara droga (prosudba)	Broj prijavljenih kaznenih djela (za te osobe od 1991.god.)	Prema neformalnim saznanjima				
			Sada na slobodi		Sada na izdržavanju kazne		Sada u bjekstvu
			Osoba	%	Osoba	%	
Zagrebačka	75	326	55	93,22	4	6,78	-
Primorsko-goranska	33	162	29	100,00	-	0,00	2
Splitsko-dalmatinska	23	493	19	90,48	2	9,52	-
Zadarska	19	96	17	100,00	-	0,00	-
Istarska	19	73	13	86,67	2	13,33	-
Krapinsko-zagorska	9	14	9	100,00	-	0,00	-
Osječko-baranjska	8	27	7	100,00	-	0,00	-
Virovitičko-podravska	7	48	7	100,00	-	0,00	-
Dubrovačko-neretvanska	5	48	4	80,00	1	20,00	-
Varaždinska	4	33	2	66,67	1	33,33	-
Šibensko-kninska	4	29	3	75,00	1	25,00	-
Sisačko-moslavačka	4	28	4	100,00	-	0,00	-
Vukovarsko-srijemska	4	21	3	75,00	1	25,00	-
Karlovačka	4	17	4	100,00	-	0,00	-
Brodsko-posavska	3	16	2	66,67	1	33,00	-
Koprivničko-križevačka	2	15	2	100,00	-	0,00	-
Bjelovarsko-bilogorska	2	8	2	100,0	-	0,00	-
Ličko-senjska	2	6	2	100,00	-	0,00	-
Međimurska	2	-	-	0,00	-	0,00	-
Požeško-slavonska	-	-	-	0,00	-	0,00	-

U K U P N O:	229	1460	184	93,40	13	6,60	2
---------------------	------------	-------------	------------	--------------	-----------	-------------	----------

Trenutno se krijumčarenje većih količina droga za ilegalno narko tržište u Hrvatskoj organizira posredstvom međusobnog osobnog poznanstva članova kriminalnih grupa iz Hrvatske s članovima međunarodnih zločinačkih organizacija u drugim zemljama. Ipak, primjer pokušaja krijumčarenja 30 kg heroina zaplijenjenog u veljači 1995. na magistralnoj cesti Zagreb - Rijeka, ukazuje da pojedine kriminalne grupe samostalno krijumčare drogu iz Turske u Republiku Hrvatsku. Provođenjem kriminalističke obrade u svezi s tim slučajem, utvrđeno je da je ista krijumčarena u, za to posebno izgrađenim, prostorima u turističkih autobusa turskih nacionalnih oznaka koji su prometovali na liniji Istanbul - Rijeka. Osnovano se sumnja da su naručitelji zaplijenjenog heroina bili hrvatski državljani.

Drugi karakteristični slučaj ukazuje da međunarodne kriminalne organizacije koriste Hrvatsku kao tranzitnu zemlju, te tada u krijumčarenje uključuju i hrvatske državljane koji na taj način postaju članovi međunarodne krijumčarske organizacije. Kao primjer treba istaknuti zapljenu izvršenu tijekom veljače 1998. godine, kada su službenici financijske policije Republike Italije tijekom kontrole u tršćanskoj luci pronašli i zaplijenili cca 6.440 kg konoplje tipa droga - marihuana, skrivene u kontejneru u kojemu se kao legalni teret nalazilo 16 paleta parketa, a naručitelj legalnog tereta bilo je poduzeće iz Zagreba, vlasništvo stranog državljanina. Kontejner je u tršćansku luku dopremljen brodom iz Zapadne Afrike. Zajedničkom koordiniranom akcijom službenika hrvatske i slovenske policije i službenika financijske policije Italije, nad kontejnerom je uspostavljena "kontrolirana isporuka", koja je dana 19. veljače 1998. godine, na području grada Zagreba, rezultirala uhićenjem 4 hrvatska državljanina uključenih u međunarodno krijumčarenje droge-marihuana, kojom prilikom je pronađeno i zaplijenjeno cca 3.610 kg konoplje tipa droga - marihuana. Za jednim nizozemskim i jednim engleskim državljaninom, uključenim u međunarodno krijumčarenje rečene droge raspisane su međunarodne tjeralice. Prosuđujemo da je najveći dio te droge bio namijenjen ilegalnom narko tržištu u inozemstvu, no otvorena je i mogućnost da je jedan dio bio namijenjen

ilegalnom narko tržištu u Hrvatskoj, posebice poradi toga što je takav način “plaćanja” već zabilježen u ponekim zemljama koje se nalaze na putevima droge.

Indikatori, kao što su izuzetno velika količina droge, a samim time i vrijednost, organizacija transporta, korumpiranost carinskog službenika, pakiranje (3.600 kg marihuane bilo je skriveno u konzervama od voća), poduzeće u Hrvatskoj u vlasništvu stranog državljanina, ukazuju na temeljito planiranje krijumčarenja uz podjelu posla unutar međunarodne krijumčarske organizacije.

VI. Otkrivanje i kazneni progon

Otkrivanje i dokazivanje kaznenog djela “Zlouporaba opojnih droga” (članak 173. KZ-a), u slučajevima kada se radi o organiziranim grupama kao počiniteljima, iziskuje izuzetno veliku uvezanost svih redarstvenih službi, Carine, Državnog odvjetništva, te visoku stručnost i motiviranost djelatnika koji u tome učestvuju. Dosadašnja zakonska regulativa uvelike je otežavala mogućnost prikupljanja dokaza upravo protiv osoba za koje je postojala sumnja da su organizatori krijumčarenja i preprodaje droga. Isti su nikad ili vrlo rijetko u kontaktu s drogom koja se krijumčari, a uhićene osobe s drogom ili ne žele iskazivati ili ni ne poznaju osobu koja je organizator krijumčarenja. Svakako, ovo je do krajnosti pojednostavljen opis teškoća koje su se pojavljivale prilikom prikupljanja dokaza o organizatorima krijumčarenja.

Donošenjem novog Zakona o kaznenom postupku, koji je stupio na snagu s 1. siječnja 1998. godine, posebice članka 180., “Privremeno ograničenje ustavnih prava i sloboda radi pribavljanja podataka i dokaza za provedbu kaznenog postupka”, omogućeno je redarstvenim službama da uporabom šest mjera iz tog članka prikupe upravo one dokaze koje se bez primjena tih mjera ne bi mogli prikupiti ili bi njihovo prikupljanje bilo skopčano s nerazmjernim teškoćama.

1. nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora, odnosno sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu;
2. nadzor i tehničko snimanje prostorija;
3. tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta;

4. uporaba prikrivenih istražitelja;
5. simulirani otkup predmeta te simulirano davanje potkupnine i
6. nadzirani prijevoz i isporuka predmeta kaznenog djela, su mjere čijom se primjenom omogućuje redarstvenim službama prikupljanje podataka i dokaza upravo protiv onih osoba koje su organizatori i financijeri kriminalnih aktivnosti, a nisu neposredno nazočni kod počinjenja kaznenih djela.

Ranije opisani slučaj, kada je koordiniranom akcijom talijanske, slovenske i hrvatske policije sveukupno zaplijenjeno preko deset tona marihuane, po prvi puta je u Republici Hrvatskoj, a sukladno novom Zakonu o kaznenom postupku, primijenjena mjera iz čl. 180. ZKP-a, i to stavak 6., “nadzirani prijevoz i isporuka predmeta kaznenog djela”. Upravo primjena ovog članka novog Zakona o kaznenom postupku, uvelike je omogućila uspješno uhićenje osoba koje su bile umiješane u ovo krijumčarenje. Ovaj i niz drugih slučajeva, gdje su primijenjene i druge mjere iz čl.180. pokazuje kako je stupanjem na snagu novog Zakona o kaznenom postupku, koji u sebi sadrži već rečeni članak, uvelike omogućilo redarstvenim vlastima da se uspješnije bore proti svih oblika organiziranog kriminaliteta. Ovdje svakako treba pripomenuti da je donošenjem ovog zakona redarstvenim službama u Republici Hrvatskoj omogućena lakša suradnja s policijama i pravosuđem drugih zemalja, jer ovakav ili sličan način prikupljanja dokaza i obavijesti druge zemlje imaju otprije. Dakle donošenjem ovakvog zakona, može se reći da je isti u velikoj mjeri usklađen s drugim europskim i svjetskim sličnim zakonima, barem u odnosu na primjenu mjera iz čl.180 ZKP-a, čime je olakšana kasnija sudska razmjena dokaza unutar instituta pružanja međunarodne pravne pomoći, što je posebice značajno ako znamo da je upravo organizirani kriminalitet onaj koji ne poznaje granice. No, iako donošenje novog Kaznenog zakona, koji u čl. 173. stavak 2. i 3. predviđa i kaznu dugotrajnog zatvora, te uz već spomenuto donošenje novog Zakona o kaznenom postupku, ne treba očekivati da će se poradi toga u kratkom vremenu u potpunosti suzbiti organizirani kriminalitet u Hrvatskoj. Dosadašnja iskustva drugih zemalja ukazuju da se ova vrsta kriminaliteta vrlo brzo “prilagođava” zakonskim izmjenama, te pronalazi nove modalitete u vršenju svojih kriminalnih djelatnosti, tako da se i nacionalna zakonodavstva često mijenjaju kako bi bila što učinkovitija.

Znakovitost ove vrste kriminaliteta, a posebice kad se radi o organiziranom obliku, iziskuje, uz odgovarajuću zakonsku regulativu, posebno obučene službenike redarstva, kako bi postupak prikupljanja obavijesti i dokaza bio što kvalitetniji. To uvjetuje stalno usavršavanje i educiranje svih službenika koji obnašaju ove poslove, stalno praćenje novih pojava oblika, kako u zemlji, tako i na međunarodnoj razini te razmjenu saznanja sa stranim policijama.

U konkretnim slučajevima, vrlo je teško prikupiti materijalne dokaze protiv organizatora, a kao što je već rečeno, članovi organizirane grupe ponekad niti ne poznaju same organizatore, tako da oni nisu u mogućnosti pružiti bilo kakva saznanja.

Iako je zakonska regulativa jedan od značajnih čimbenika u suzbijanju organiziranog kriminaliteta, bez odgovarajućih kazni, bilo one kazne zatvora ili oduzimanje nezakonito stečene imovine, borba protiv ovog oblika kriminaliteta neće biti uspješna. Primjerice, tijekom 1997. godine, za kazneno djelo iz čl.196. st.2. OKZ RH (čl.173. st.2. KZ-a), izrečeno je 50% uvjetnih osuda, odnosno za kazneno djelo iz čl.196. st.5. OKZ RH (čl.173. st.5. KZ-a), čak 80% uvjetnih osuda, što ne odgovara svrsi specijalne niti generalne prevencije, budući da se radi o najopasnijim oblicima ovog kaznenog djela. Jedan od razloga što je to tako, je i nedovoljna informiranost sudaca glede ove problematike. Prosuđuje se, prema operativnim saznanjima, da u Hrvatskoj ima 229 osoba za koje se može reći da su nositelji ovog oblika kriminaliteta. Iako je protiv njih od 1991. godine do 1998.godine podneseno sveukupno 1460 kaznenih prijava za različita kaznena djela, zaključno s 1.siječnja 1998. godine, prema neformalnim saznanjima, svega 13 osoba ili 6,6% nalazilo se na izdržavanju zatvorske kazne, što ukazuje na neodgovarajuću kaznenu politiku.

Temeljem svega naprijed rečenog, za pretpostaviti je da će kriminalne skupine koje se u Republici Hrvatskoj bave krijumčarenjem i preprodajom droga nastojati povezati u većoj mjeri s kriminalnim organizacijama iz drugih zemalja, koristeći zemljopisni položaj Republike Hrvatske, koja se nalazi na putu “balkanske rute” heroína, sve veći promet roba u hrvatskim morskim lukama, te na taj način pokušati u Republici Hrvatskoj stvoriti kriminalne organizacije sa svim obilježjima kao u zemljama gdje postoji takav oblik kriminalnih organizacija. Stjecanjem velike nezakonite novčane dobiti od krijumčarenja i preprodaje droga, kao i u dugim zemljama, postoji opasnost od ulaganja tog novca u legalne tokove, i na taj način stvaranja legalnih poslova. Bez odgovarajuće zakonske regulative koja se mora blagovremeno prilagođavati stanju i kretanjima kriminaliteta i novim pojavnim oblicima, stalne suradnje s drugim zemljama i razmjene iskustava, educiranje svih redarstvenih službi, angažiranje svih koji su zaduženi za borbu protiv ove vrste kriminaliteta, neće se onemogućiti stvaranje kriminalnih organizacija kakve već postoje u drugim zemljama.

Literatura:

1. Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske; Narodne novine br. 110/97.
2. D. Krapac: Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava, Targa, Zagreb, 1998. god.
3. Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine br. 110/97.
4. Ž. Horvatić: Novo hrvatsko kazneno pravo, Organizator, Zagreb, 1997. god.
5. B. Pavišić, mr. sc. P. Veić: Komentar Kaznenog zakona, MUP RH, Zagreb, 1998.
6. M. Singer: Kriminalogija, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1994. god.
7. Ž. Sačić: Organizirani kriminalitet u Republici Hrvatskoj, MUP RH, Zagreb, 1997. god.
8. Izvješća i statistički podaci Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske
9. Ž. Sačić: Osvrt na održanu 20. Posebnu sjednicu Opće skupštine UN, posvećenu borbi protiv droge, MUP RH, Zagreb, 1998. god.
10. B. Masnjak, Ž. Kaselj: Sprječavanje pranja novca, MUP RH, Zagreb, 1998. god.
11. J.Kovačević-Čavlović: Protiv zlouporabe droga, Narodne novine, 1996. god.
12. Izvješća i statistički podaci Interpola
13. UNDCP brošura "A drug free World-We can do it", izvješće "Ključna statistika: nedozvoljena proizvodnja droge, trgovina i konzumiranje", Beč, 1998. godine.
14. Godišnja izvješća Sektora kriminalističke policije MUP-a RH